

تحلیل مضمون بیانات حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای (مدظله العالی)

پیرامون تحول در علوم انسانی

هادی رجبی^۱، محمد رجبی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۲۳

چکیده:

علوم انسانی متعارف به عنوان محصول فکر و اندیشه عصر روشنگری بر پایه تعاریف و نگرش‌های مادی و زمینی از رابطه انسان با جهان ساختاربندی و با حفظ این ویژگی‌ها به ایران وارد شد. با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی ایران، این انقلاب به مثابه یک نهضت بزرگ دینی پا به میدان نهاد؛ چارچوب‌ها را شکست، کهنگی کلیشه‌ها را به رُخ دنیا کشیده و دین و دنیا را در کنار هم مطرح کرد. طبیعی بود که آثار و پیامدهای این انقلاب به همه حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و علمی گسترانیده شود و در همین رابطه، حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای (مدظله العالی) از ضرورت تحول در علوم انسانی سخن گویند. براین اساس، پژوهش حاضر درصدد برآمده است تا با استفاده از روش تحلیل مضمون به این سؤال اساسی پاسخ گوید که «تحول در علوم انسانی از منظر حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای (مدظله العالی) چه مولفه‌ها و شاخصه‌هایی دارد؟». بدین منظور، کلیه فرمایشات فاقد طبقه‌بندی ایشان از خردادماه ۱۳۳۸ هجری شمسی مورد توجه قرار گرفته و از این میان، ۳۲ متن به عنوان مبنای این تحقیق در چارچوب نرم افزار MAXQDA مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتیجه آنکه، مولفه‌های اصلی تحول در علوم انسانی از منظر معظم له در پنج دسته اهداف، اهمیت، الزامات، مجریان و راهبردها طبقه‌بندی و شاخصه‌های ذیل آنها از بیانات و فرمایشات رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله العالی) استخراج و تحلیل شد.

واژگان اصلی: آیت الله العظمی خامنه‌ای، تحول، علوم انسانی، تحلیل مضمون، الزامات، راهبردها.

۱. استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران (نویسنده مسئول) rajabi7772@gmail.com
۲. استادیار علوم سیاسی، گروه امنیتی و اجتماعی، پژوهشکده امنیتی، انتظامی و اجتماعی، پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی، تهران، ایران.

مقدمه

انقلاب شکوهمند اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ هجری شمسی به عنوان مهم ترین اقدام تحولی ملت ایران به رهبری امام خمینی (رحمه الله علیه) به شمار می رود که توانست به یک روند انحطاط تاریخی طولانی پایان داده و کشور را از شر رژیم ننگین سلطنت استبدادی و وابسته به بیگانگان پهلوی نجات داده و آن را به حکومت مردمی و مستقل جمهوری اسلامی تبدیل نمایند که عنصر اراده ملی - که جان مایه پیشرفت همه جانبه و حقیقی است - را در کانون مدیریت کشور وارد نماید.

این انقلاب اگرچه برکات بسیاری همچون «ثبات، امنیت و حفظ تمامیت ارضی»، «به اوج رسانیدن مشارکت های مردمی و مسابقه خدمت رسانی»، «سنگین کردن کفه عدالت در تقسیم امکانات عمومی کشور»، «افزایش چشمگیر معنویت و اخلاق در فضای عمومی جامعه»، «ایستادگی روزافزون در برابر قلدران و زورگویان و مستکبران جهان» و غیره را برای ملت ایران به ارمغان آورده است اما در دستیابی به آرمان بزرگ خویش که همانا ایجاد تمدن نوین اسلامی و مقدمه سازی برای طلوع خورشید ولایت عظمی (اروحنا فداء) است، در بعضی عرصه ها با کاستی های مواجه است که از جمله این عرصه ها می توان به عرصه فرهنگ و علوم انسانی اشاره کرد.

علوم انسانی متعارف که چتر خود را بر همه ابعاد و اجزاء زندگی بشر گسترانیده است، به عنوان محصول فکر و اندیشه عصر روشنگری با حفظ ویژگی های خود به ایران وارد شده و بر پایه تعاریف و نگرش های مادی و زمینی از رابطه انسان و جهان فرمول بندی شده است و بدین ترتیب، به تعالیم الهی و اسلامی بی اعتقاد بوده، منجر به ایجاد شکاکیت و تردید در مبانی دینی و اعتقادی شده است. براین اساس، حضرت آیت الله العظمی خامنه ای (مدظله العالی) - رهبر حکیم و فرزانه انقلاب اسلامی - در فرمایشات خویش بر ضرورت تحول در علوم انسانی برای نیل به علوم انسانی اسلامی تأکید نموده اند.

ازاین رو، پژوهش حاضر درصدد برآمده است تا با استفاده از روش تحلیل مضمون به این پرسش اساسی پاسخ دهد که «تحول در علوم انسانی از منظر حضرت آیت الله العظمی خامنه ای (مدظله العالی) چه مولفه ها و شاخصه هایی دارد؟» برای پاسخ به این سؤال، ضمن برگزیدن تحول به عنوان چارچوب نظری تحقیق حاضر، ۳۳ سخنرانی از فرمایشات رهبر حکیم و فرزانه انقلاب اسلامی در موضوع «تحول در علوم انسانی» از پایگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی خامنه ای (مدظله العالی) (khamenei.ir) انتخاب و در نرم افزار «MAXQDA» مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

۱. پیشینه پژوهش

براساس جستجوهای که نگارندگان این سطور در پایگاه‌های اینترنتی نظیر «نورمگز» (Noormags.ir)، «پرتال جامع علوم انسانی» (ensani.ir) و «مگ‌ایران» (Magiran.com) داشتند، مقالات زیر را می‌توان از جمله مهم‌ترین منابعی که در همپوشانی با محتوای این مقاله هستند، شناسایی نمود:

- سیدهادی موسوی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «کنکاشی در چیستی و اجزای ذاتی مفهوم تحول در علوم انسانی از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)» بر این نظر است که علوم انسانی واجد نقشی تعیین‌کننده و دلالت‌بخش در شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی است و تحول در علوم انسانی براساس اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) واجد دو جزء ذاتی و بنیادین است: نخستین جزء ذاتی، رویکرد سلبی به علوم انسانی موجود است که روح آن، رویگردانی تام، همه‌جانبه و فراروی از علوم انسانی غربی است؛ دومین و واپسین جزء ذاتی نیز، رویکرد ایجابی به تولید حقیقی علوم انسانی اسلامی و روی آوردن و اقبال تام به تفکر و اندیشه اسلامی است که به صورتی عالمانه و محققانه بر متون و منابع الهی از یک سو و فرهنگ عمیق و عریق اسلامی از سوی دیگر تکیه می‌زند.
- محمدجواد رودگر (۱۳۸۹) در مطلب خود با عنوان «از تحول تا تولید علوم انسانی اسلامی»، ضمن نقل ۷ گزاره و رهنمود از مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) بر این نظر است که هدف نهایی از تحول در علوم انسانی، دستیابی و تولید علوم انسانی اسلامی است تا فرد و جامعه اسلامی به سوی حیات طیبه سوق و سیر یابد.
- عبدالحسین خسروپناه (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «علوم انسانی: چیستی، ساحت‌ها و فرایندهای تحول در آن» ضمن تعریف تحول در علوم انسانی به معنای تبدیل پایدار و دارای مرجعیت علمی در مبانی و بنیادها، روش‌ها، مفاهیم، ساختارها، نظریه‌ها و مکاتب و متون علمی در جهت مطلوب، ساحت‌های این تحول معرفی و فرایندهای «راهبردی»، «مدیریتی» و «معرفتی» تحول در علوم انسانی تشریح می‌شود. سپس، بیان می‌شود که در تحول علوم انسانی، رویکرد ترمیمی، تهذیبی و پیرایشی، نقلی‌سازی و بومی‌سازی فرهنگی و کاربردی محض منظور نیست، و مقصود از تحول در علوم انسانی، فرایندی است که در آن،

نظریه‌های علوم انسانی، روش‌مندانه و مبتنی بر مبانی و منابع اسلامی (عقل، تجربه و نقل

دینی) در راستای مقاصد شریعت و نیازهای جامعه اسلامی تولید می‌شوند.

همانگونه که مشاهده می‌شود پژوهش حاضر از چند جهت با مقالات فوق‌الشاره تفاوت داشته

و می‌توان از این تفاوت‌ها به‌عنوان نقاط مزیت آن یاد کرد: نخست آنکه، اختصاصاً درصدد تحلیل

بیانات حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) برآمده است و سعی نموده است تا تحلیلی جامع

را از نقطه‌نظرات ایشان پیرامون این موضوع ارائه نماید؛ دیگر آنکه، روشمند بوده و با استفاده از

روش تحلیل مضمون درصدد برآمده است تا این تحلیل جامع را ارائه نماید؛ علاوه بر آنکه،

چارچوب نظری خویش را نیز بر مبنای خوانش مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) از موضوع تحول قرار

داده است و از این منظر، کوشیده است تا تحلیلی منطبق با آراء و اندیشه معظم له را ارائه نماید.

۲. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کیفی بوده و برای گردآوری مولفه‌ها و ابعاد تحول در علوم انسانی از

منظر حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است. برای تجزیه

و تحلیل داده‌ها نیز از روش تحلیل مضمون بهره گرفته شده است. بدین منظور، کلیه فرمایشات رهبر

معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) از سال ۱۳۶۸ هجری شمسی مورد بررسی قرار گرفت که از این میان،

۳۳ متن انتخاب و مبنای تحلیل قرار گرفت.

شایان ذکر است که روش تحلیل مضمون، «روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوها

(مضامین) موجود در داده‌های کیفی است. این روش، فرایندی برای تحلیل داده‌های متنی است و

داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند» (عابدی جعفری و همکاران،

۱۳۹۰: ۱۵۳).

۳. چارچوب نظری: تحول در اندیشه حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

تحول یکی از واژگان پُر بسامد در بیانات حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) -

به‌ویژه در سالیان اخیر - است که نام بردن از آن به‌عنوان یکی از احتیاجات انقلاب اسلامی، گویای

اهمیت این موضوع در اندیشه معظم له است. (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۴۰۱/۱۰/۲۲) در این میان، توجه

رهبر حکیم و فرزانه انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) به افکار عمومی در این موضوع سبب شده است تا

نویسندگان سطور پیش‌رو، قبل از آنکه به طرح مراد و منظور ایشان از این مفهوم بپردازند، نخست این سؤال را مطرح نمایند که «ضرورت طرح مسئله تحول توسط رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) در افکار عمومی چیست؟». ایشان، خود در بیانات آغازین روز سال ۱۴۰۲ در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی به این سؤال داده و می‌فرمایند: «مسائل اساسی باید با افکار عمومی مطرح بشود، افکار عمومی با نیازهای اساسی آشنا بشوند؛ [اینگونه] اندیشه‌ها فعال خواهد شد. اندیشه‌های نو، جوان‌های صاحب فکر درباره‌ی مسائل مهمی که با افکار عمومی مطرح می‌شود، فعال می‌شوند، آن را به نصاب لازم می‌رسانند؛ لذا مسائل مهم را، از جمله همین مسئله‌ی تحول را مطرح می‌کنیم. اگر افکار عمومی استقبال نکند از یک فکر، این فکر به عمل و تحقق نمی‌رسد؛ صرفاً یک امواجی در فضا خواهد بود، یک چیزی انسان می‌گوید، بعد هم فراموش می‌شود؛ یا چند سطر بر روی کاغذ [خواهد بود]. برای اینکه خواسته‌ها و مطالبات بزرگ تحقق پیدا بکند، باید با مردم، با صاحبان فکر، با افکار عمومی مردم مطرح بشود. خب، من حالا امروز این مسئله را مطرح می‌کنم و بعضی از زوایای این مسئله را بحث می‌کنم، [متها] ادامه‌ی بحث و دنباله‌ی بحث به عهده‌ی شما است؛ به عهده‌ی شما جوان‌ها است، به عهده‌ی شما صاحبان فکر است، به عهده‌ی شما دانشجویان و دانشگاهیان است؛ باید بنشینید بحث کنید». (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۴۰۲/۰۱/۰۱) همچنین، ایشان پیش‌تر و در دیدار مداحان اهل بیت (علیهم‌السلام) نیز به اهمیت فضای عمومی توجه داده و می‌فرمایند: «انقلاب محتاج پیشرفت است، محتاج تحول روزبه‌روز است. شما [مداحان] می‌توانید در این زمینه نقش ایفا کنید؛ حرف من این است. شما باید مبارزه‌ی با طاغوت را، مبارزه‌ی با ظالم را، مبارزه‌ی با استکبار را، مبارزه‌ی با فساد را در فضای کشور منتشر کنید. اشکال کار ما در بسیاری از جاها این است که دستور می‌دهیم، نصیحت می‌کنیم، استدلال می‌کنیم، منطق می‌آوریم، اثر نمی‌کند؛ چرا؟ برای اینکه فضای عمومی فضای متناسب با آنچه ما خواسته‌ایم نیست. من بارها تکرار کرده‌ام فرهنگ‌سازی؛ فرهنگ‌سازی یعنی همین کاری که شما می‌توانید بکنید. یک جا لازم است فضای کشور استقامت در مقابل دشمن باشد، یک جا لازم است فضای هجوم به دشمن باشد، یک جا لازم است فضای پیروی از دانش و علم باشد، یک روز لازم است فضای تعقل و تدبیر باشد؛ فضا سازی باید بشود». (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۴۰۱/۰۱/۲۲)

۳-۱. معنای تحول

در اندیشه ایشان، تحول به معنای دگرگونی و پیشبردگی و نقطه مقابل رکود، کندی و سستی است. در واقع، تحول نقطه بالایی و فوقانی تحرک به سمت جلو و پیشرفت است. (آیت الله خامنه‌ای، ۱۴۰۲/۰۱/۲۷)

۳-۲. هدف تحول

حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای (مدظله العالی) هدف از تحول را «تقویت نقاط قوت و برطرف کردن نقاط ضعف» (آیت الله خامنه‌ای، ۱۴۰۲/۰۱/۰۱) دانسته و از باب نمونه، مهم‌ترین نقطه قوت کشور را استحکام بنیه درونی نظام و جامعه اسلامی برمی‌شمارند که ناشی از ایمان است و برخی از نشانه‌های آن را می‌توان در غلبه ملت ایران بر زنجیره خصومت‌های پی‌درپی چنددهه‌ساله، پیشرفت‌های بزرگ ملت ایران و نظایر آن نظاره کرد.

در نقطه مقابل، ایشان چند نقطه ضعف مهم را متوجه دولت و مردم می‌دانند. در زمینه تشکیلات نظام و دستگاه‌های اداره کننده کشور، بزرگ‌ترین نقطه ضعف را مسئله اقتصاد برشمرده و در این زمینه به تصدی‌گری، وابستگی به صادرات نفت خام، وابستگی به دلار، رشد اقتصادی ضعیف، عدم اندیشیدن به چگونگی مشارکت دادن مردم، کم تحرکی در تجارت خارجی و نظایر آن اشاره می‌نمایند. همچنین، ایشان به ضعف در حوزه تقنین اشاره کرده و از لزوم قانونگذاری به شکل کامل‌تر و سنجیده‌تر سخن می‌گویند. در رابطه با مردم نیز، اسراف، تجمل‌گرایی افراطی و عدم تعصب به تولیدات داخلی را از مهم‌ترین نقاط ضعف مردم ذکر می‌کنند.

به اعتقاد ایشان در هر تحولی، می‌بایست بر این نقاط قوت تکیه کرد، آنها را افزایش داده، برجسته‌تر و گسترده‌تر کرد و نقاط ضعف را تغییر داده و برطرف نمود. (آیت الله خامنه‌ای، ۱۴۰۲/۰۱/۰۱)

۳-۳. سطوح تحول

در اندیشه حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای (مدظله العالی) تحول سطوح مختلفی دارد که عبارتند از:

۱) تحول در سطح فردی که نمونه آن را می‌توان در تحول بعضی از شهیدان مشاهده کرد: «بعضی از این شهدا، تا اندکی قبل از شهادت، در راه خدا و در راه جهاد نبودند، بعد یک اتفاقی می‌افتد، یک تحولی در زندگی اینها به وجود می‌آید، او از آن عقب - که ماها جلو داریم راه می‌رویم - می‌آید از ما جلو می‌زند می‌رود به شهادت می‌رسد» (آیت الله خامنه‌ای، ۱۴۰۲/۰۴/۰۴)

۲) تحول در سطح کشور؛ به‌عنوان مثال، امام خمینی^(ره) تحولی که در سطح کشور به وجود آورد، انقلاب اسلامی بود که ضمن در هم شکستن نظام سلطنتی دست‌نشانده، استبدادی و ضد اسلام، حکومتی اسلامی، مردم‌سالار، مستقل و متکی به عزت ملی را جایگزین آن کرد.

۳) تحول در سطح امت اسلامی؛ مانند کاری که امام خمینی^(ره) با راه انداختن جریان بیداری اسلامی پدید آورد و دنیای اسلام را از انفعال، بی‌حرکتی و حرکت به سمت ضعف و نابودی به پُر تحرک‌تر شدن، فعال‌تر شدن و سرزنده‌تر شدن سوق داد که نمونه بارز آن را می‌توان در تبدیل مسئله‌ی فلسطین به مسئله اول جهان اسلام و کانون توجه ملت‌های مسلمان پس از آنکه به خیال صهیونیست‌ها و پشتیبانانشان تمام شده به حساب می‌آمد، اشاره نمود. (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۴۰۲/۰۳/۱۴)

۴) تحول در سطح دنیا؛ بدین معنا، گاه دنیا در آستانه و آغاز یک تحول قرار دارد و تحول در سطح جهانی مطرح است که رهبر حکیم و فرزانه انقلاب اسلامی^(مدظله‌العالی) برخی از خطوط اصلی آن را ضعیف شدن قدرت‌های استکباری دنیا و برآمدن قدرت‌های جدید منطقه‌ای و جهانی برشمارده (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۴۰۲/۰۶/۲۰)

۴-۳. الزامات تحول

در منظومه فکری حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای^(مدظله‌العالی) موارد گوناگونی را می‌توان به‌عنوان الزامات تحول یاد کرد که برخی از مهم‌ترین آنها به صورت فهرست‌وار به شرح ذیل است:

- «تدوین سند تحول»، «تهیه نقشه راه اجراء با شاخص‌های قابل اندازه‌گیری»، «عمل به سند، به‌روزرسانی و حمایت از آن» با اشاره به سند تحول آموزش و پرورش و سند تحول قضایی. (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۴۰۱/۰۴/۰۷؛ ۱۴۰۱/۰۲/۲۱؛ و ۱۴۰۲/۰۲/۱۲)

- «اعتماد به نفس ملی» و «هوشیاری و عدم غفلت». (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۴۰۲/۰۱/۰۱)

- «خودسازی و تقویت بنیه دینی، علمی، عقلی و ارادی/عزمی» و «ایجاد تحول در ذهن». (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۴۰۲/۰۱/۲۹)

- «تغییر در سازمان»، «تغییر در جهت‌گیری‌ها» و «در موارد معدودی، تغییر در آدم‌ها». (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۴۰۲/۰۴/۰۶)

۵-۳. نرم‌افزار تحول

در اندیشه رهبر حکیم انقلاب اسلامی^(مدظله‌العالی) از ایمان و امید به‌عنوان نرم‌افزار تحول یاد شده است که امام خمینی^(ره) را قادر نمود تا تحول‌های عظیم را در سطح کشور، امت و جهان برای طول

تاریخ به وجود بیاورد. ایشان در تشریح این موضوع می‌فرمایند: «شهید مطهری [...] گفت که من چهار ایمان در امام مشاهده کردم: یکی ایمان به هدف، هدف یعنی اسلام؛ هدف امام اسلام بود؛ یکی ایمان به راه؛ راهی که در پیش گرفته بود؛ راه امام راه مبارزه بود؛ یکی ایمان به مردم، به مؤمنین؛ [...] و چهارم، از همه بالاتر، ایمان به رب، ایمان به خدا، اعتماد به خدا. [...] وقتی که ما ایمان به خدا را در مسائل عینی، در مسئله مبارزه با استکبار مطرح می‌کنیم، معنای ویژه‌ای دارد. ایمان به خدا در این مقام به معنای ایمان به وعده‌های الهی است. خدای متعال در قرآن وعده‌هایی داده است که این وعده‌ها تخلف‌ناپذیر است [...]»

و اما امید امام. امید در دل امام یک عنصر دائمی بود. امید، موتور حرکت امام بزرگوار بود. [...] این امید امام هم ناشی از ایمان او بود. وقتی شما ایمان روشنی به مبدأ حقیقی و به خدای متعال دارید، این شعله امید در دل شما روشن خواهد بود و خاموش نمی‌شود. امید و ایمان روی هم اثر می‌گذارند. ایمان امیدآفرین است. تحقق امیدها ایمان را افزایش می‌دهد؛ اینها روی هم تأثیر می‌گذارند. البته وقتی می‌گوییم امید، نباید امید را با تصورات و خیالات فریگر اشتباه کرد. امید یعنی آن حالتی که با حرکت همراه است؛ با تنبلی و سکون نمی‌سازد. کسی که امید دارد به اینکه به سرمنزل برسد، راه می‌رود. اینکه کسی بنشیند و در عین حال امیدوار باشد که به منزل خواهد رسید، این نشدنی است؛ این فریگری، در روایات و ادعیه به "اغترار بالله" تعبیر شده است که مذمت شده؛ اینکه انسان بدون حرکت، بدون تلاش آرزو بکند که به یک مقصودی برسد؛ نه، تلاش لایزم است؛ امام این امید را داشت و تلاش می‌کرد». (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۴۰۲/۰۳/۱۴)

۳-۶. موانع تحول

همانگونه که حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای^(مدظله‌العالی) در فرمایشات خویش بدان اشاره دارند، می‌توان از دشمنان (استکبار و صهیونیسم)، غافلان داخلی و ناهمراهان به عنوان مهم‌ترین موانع بر سر راه تحول یاد کرد: «دشمنان نظام اسلامی هم می‌گویند دگرگونی، آنها هم دنبال دگرگونی هستند، [اما] دگرگونی مورد نظر آنها درست نقطه‌ی مقابل آن چیزی است که مورد نظر ما است. آنها این دگرگونی را مطرح می‌کنند و متأسفانه در داخل هم بعضی‌ها به تبع آنها یا به تقلید آنها همان حرف را با تعبیرات دیگری بیان می‌کنند: مثلاً تغییر قانون اساسی یا تغییر ساختار نظام اسلامی؛ این همان حرف بیگانه‌ها است، همان حرف دشمن‌ها است، متنها عنصر داخلی گاهی از روی غفلت، از روی بی‌توجهی، گاهی هم با انگیزه‌های دیگر، آن حرف را تکرار می‌کند. آنچه دشمن دنبالش است و

اسمش را دگرگونی می‌گذارد، عبارت است از تغییر هویت جمهوری اسلامی. [...] هدف آنها حذف همه‌ی چیزهایی است که مردم را به یاد انقلاب و به یاد اسلام می‌اندازد؛ اسلام ناب و اسلام انقلابی. [...] اگر اسم تغییر ساختار می‌آورند، اسم تحول می‌آورند، مقصودشان این است که اینها را که اتفاقاً اینها همه نقاط قوت کشور ما است، نقاط قوت جمهوری اسلامی است، می‌خواهند حذف کنند. به طور خلاصه، هدف دشمن تبدیل مردم‌سالاری اسلامی به یک حکومت باب میل استکبار است.» (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۴۰۲/۰۱/۰۱)

۳-۷. راهکارهای ایجاد تحول

در اندیشه حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) از مولفه‌هایی نظیر «اطلاع‌رسانی به مردم»، «توجه به نرم‌افزار تحول و تقویت ایمان و امید» (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۴۰۲/۰۱/۰۱)، «انتخابات» (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۴۰۲/۱۰/۰۲)، «زننده نگه داشتن حوادث تحولی» (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۴۰۱/۱۰/۱۹)، توجه به نرم‌افزارهای تحولی (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۴۰۲/۰۳/۱۴) می‌توان به‌عنوان برخی از راهکارهای ایجاد تحول در کشور یاد کرد.

۴. تجزیه و تحلیل داده‌ها

۴-۱. آشنایی با داده‌ها و گدگذاری اولیه

برای شناسایی و احصاء مولفه‌ها و شاخصه‌های تحول در علوم انسانی از منظر حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) کلیه فرمایشات فاقد طبقه‌بندی ایشان از سال ۱۳۳۸ هجری شمسی مورد بررسی قرار گرفته و از این میان، ۳۲ مورد از بیانات به شرح ذیل انتخاب و مبنای گدگذاری قرار گرفت:

جدول شماره (۱) بیانات و پیام‌های حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) پیرامون تحول در علوم انسانی

ردیف	عنوان	تاریخ صدور	ردیف	عنوان	تاریخ صدور
۱	بیانات در جمع دانشجویان و اساتید دانشگاه صنعتی امیرکبیر	۱۳۷۹/۱۲/۰۹	۲	بیانات در دیدار جمعی از اعضای انجمن قلم	۱۳۸۱/۱۱/۰۸
۳	پاسخ به نامه جمعی از دانش‌آموختگان و پژوهشگران حوزه علمیه	۱۳۸۱/۱۱/۰۶	۴	بیانات در دیدار جمعی از اساتید دانشگاه‌ها	۱۳۸۲/۰۸/۰۸
۵	بیانات در دیدار جمعی از مسئولان جهاد دانشگاهی	۱۳۸۳/۰۴/۰۱	۶	بیانات در دیدار دانشجویان و اساتید دانشگاه‌های استان همدان	۱۳۸۳/۰۴/۱۷
۷	بیانات در دیدار جمعی از اساتید	۱۳۸۳/۰۹/۲۶	۸	بیانات در دیدار جمعی از	۱۳۸۳/۱۰/۱۷

	دانشگاه‌ها		رؤسای دانشگاه‌ها	
۹	بیانات در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی	۱۳۸۴/۱۰/۱۳	۱۰	بیانات در دیدار اساتید و دانشجویان دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام)
۱۱	بیانات در دیدار اساتید و اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها	۱۳۸۵/۰۷/۱۳	۱۲	بیانات در دیدار اساتید و دانشجویان دانشگاه‌های شیراز
۱۳	بیانات در دیدار دانشجویان	۱۳۸۷/۰۷/۰۷	۱۴	ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه
۱۵	بیانات در دیدار استادان و دانشجویان کردستان	۱۳۸۸/۰۲/۲۷	۱۶	بیانات در دیدار اساتید دانشگاه‌ها
۱۷	بیانات در دیدار جمعی از بانوان قرآن‌پژوه کشور	۱۳۸۷/۰۷/۲۸	۱۸	بیانات در دیدار وزیر علوم و استادان دانشگاه تهران
۱۹	بیانات در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی	۱۳۸۹/۰۱/۰۱	۲۰	بیانات در دیدار طلاب و فضلا و اساتید حوزه علمیه قم
۲۱	بیانات در دیدار جمعی از اساتید و فضلا و طلاب نخبه حوزه علمیه قم	۱۳۸۹/۰۸/۰۲	۲۲	بیانات در حرم مطهر رضوی در آغاز سال ۹۰
۲۳	بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان	۱۳۹۰/۰۵/۱۹	۲۴	بیانات در دیدار جمعی از نخبگان و برگزیدگان علمی
۲۵	دیدار جمعی از مسئولان و دست‌اندرکاران جشنواره‌ی مردمی فیلم عمار	۱۳۹۱/۱۲/۰۱	۲۶	بیانات در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی
۲۷	بیانات در دیدار اساتید دانشگاه‌ها	۱۳۹۳/۰۴/۱۱	۲۸	ابلاغ سیاست‌های کلی «علم و فناوری»
۲۹	حکم آغاز دوره‌ی جدید شورای عالی انقلاب فرهنگی	۱۳۹۳/۰۷/۲۶	۳۰	بیانات در دیدار اساتید دانشگاه‌ها
۳۱	بیانات در مراسم بیست و هفتمین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه‌الله)	۱۳۹۵/۰۳/۱۴	۳۲	بیانات در دیدار دست‌اندرکاران اولین کنگره بین‌المللی قرآن و علوم انسانی
۳۳	بیانات در دیدار جمعی از استادان، نخبگان و پژوهشگران دانشگاه‌ها	۱۳۹۷/۰۳/۲۰		

پس از احصاء و شناسایی بیانات و پیام‌های فوق‌الاشاره، روند استخراج مضامین پایه و کدگذاری محتوای این فرمایشات مورد توجه قرار گرفت. در این گام، مضامین پایه شناسایی، استخراج و کدگذاری شد که نمونه‌ای از آن برای استحضار در جدول زیر قرار گرفته است:

جدول شماره (۲) شناسایی و استخراج مضامین پایه و کدگذاری محتوای بیانات و پیام‌ها

ردیف	مضامین پایه	متن	نام سند
۱	تولید علوم انسانی بومی و صادر کردن آن	ما می‌گوئیم علوم انسانی را یاد بگیریم تا بتوانیم شکل بومی آن را خودمان تولید کنیم و این را به دنیا صادر کنیم.	<i>doc13900519</i>
۲	تأثیرگذاری بر حوادث دنیا	بسیاری از حوادث دنیا حتی در زمینه‌های اقتصادی و سیاسی و غیره، محکوم نظرات صاحب‌نظران در علوم انسانی است؛	<i>doc13870204</i>
۳	مشخص‌کننده جهت دانش	علوم انسانی جهت می‌دهد، مشخص می‌کند که ما کدام طرف داریم می‌رویم، دانش ما دنبال چیست.	<i>doc13900713</i>
۴	علوم انسانی هوای تنفسی است	علوم انسانی هوای تنفسی مجموعه‌های نخبه‌کشور است که هدایت جامعه را بر عهده دارند بنابراین آلوده یا پاک بودن این هوای تنفسی بسیار تعیین کننده است.	<i>doc13911201</i>
۵	مقلد نبودن	ما می‌گوئیم در این علوم مقلد نباشیم. حرف ما در زمینه‌ی علوم انسانی این است.	<i>doc13900519</i>
۶	مانع نداشتن اقتباس علمی	ما به هیچ وجه نگفتیم که دانسته‌های غربی‌ها را که در زمینه‌های گوناگون علوم انسانی پیشرفته‌های چند قرنی زیادی داشتند، یاد نگیریم یا کتابهای اینها را نخوانیم؛ ما می‌گوئیم تقلید نکنیم.	<i>doc13900519</i>
۷	مشکلات اقتباس علمی از دیگران	حرف این است که مبنای علوم انسانی غربی، مبنای غیرالهی است، مبنای مادی است، مبنای غیر توحیدی است؛ این با مبانی اسلامی سازگار نیست، با مبانی دینی سازگار نیست.	<i>doc13930411</i>
۸	اجتهاد در علوم انسانی	ما بایستی در علوم انسانی اجتهاد کنیم؛ نباید مقلد باشیم.	<i>doc13900519</i>
۹	علت عقب‌ماندگی: تبلیها و سوءسیاستها	ما هم عقب ماندیم؛ با همه‌ی افتخارات گذشته‌مان، به خاطر تبلیها و سوءسیاستها؛ در این تردیدی نیست.	<i>doc13850713</i>
۱۰	ابعاد تحول و تکامل	این علوم انسانی، تربیت‌شده و دانش‌آموخته‌ی خود را آنچنان بار می‌آورد که نگاهش به مسائل مبتلا به آن علم و مورد توجه آن علم - چه حالا اقتصاد باشد، چه مدیریت باشد، چه تعلیم و تربیت باشد - نگاه غیر اسلامی است.	<i>doc13890802</i>
۱۱	الزامات تحقق علوم	یکی از مصداقهای روشن این است که ما رویکرد	<i>doc13970320</i>

	انسانی اسلامی	مصرف‌کنندگی علم را تبدیل کنیم به رویکرد تولید علم.
۱۲	الزامات داشتن رویکرد تحولی در علوم انسانی	یکی از آن مبانی اساسی و ارزشهای اساسی عبارت است از اعتقاد به پیشرفت، اعتقاد به تحول، به تکامل، و تعامل با محیط، البته با پرهیز از انحرافها و خطاهایی که در این راه ممکن است وجود داشته باشد.
۱۳	پیشرفت فکر لازمه پیشرفت علوم	اینکه پشت سر پیشرفت علوم، پیشرفت فکر وجود دارد؛ اینکه مبدأ تحول ملتها بیش و پیش از آنچه که علم و تجربه باشد، فکر و اندیشه است، کاملاً حرف درست و اثبات شده‌ای است. به همین دلیل است که من روی مسائل علوم انسانی حساسیت به خرج میدهم.
۱۴	اهمیت تحول در علوم انسانی	حقیقتاً ما نیازمند آن هستیم که یک تحول بنیادین در علوم انسانی در کشور به وجود بیاید.
۱۵	سرعت بخشیدن به کارها	باید حرکت، یک حرکت سریعی باشد. عرصه‌های گوناگونی وجود دارد: عرصه‌ی علم و تحقیق در درجه‌ی اول، دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی در همه‌ی زمینه‌ها، علوم تجربی، علوم انسانی در همه‌ی بخشهایی که برای کشور مورد نیاز است، بایستی همتشان را در تحقیق و علم افزایش بدهند؛ مراحل دورتری را در مقابل چشمشان و مد نظرشان قرار بدهند؛ کار را باید متراکمتر کنند.
۱۶	تحول در علوم انسانی	حرف من این است که در باب علوم انسانی کار عمیق انجام بگیرد و صاحبان فکر و اندیشه در این زمینه‌ها کار کنند.
۱۷	تبدیل شدن تولید علم به گفت‌وگو	بنده از چند سال قبل از این، مسئله‌ی تولید علم و نهضت علم و خطشکنی علمی را مطرح و درخواست کردم. امروز خوشبختانه این به یک خواست عمومی در محیطهای دانشجویی و علمی تبدیل شده است.
۱۸	الزامات تولید علم	به طور علمی معتقدم که یک خود آگاهی جمعی باید در همه‌ی محیطهای علمی نسبت به فرهنگ وارداتی و تحکم‌آمیز و زورگویانه‌ی غربی به وجود آید.
۱۹	اصلاح رویکرد مصرف‌کنندگی علم به تولید علم	یکی از مصداقهای روشن این است که ما رویکرد مصرف‌کنندگی علم را تبدیل کنیم به رویکرد تولید علم.

۲۰	لزم سرعت بخشیدن به تولید علم	ما عقیم. امروز سرعت پیشرفت ما خوب است؛ اما با توجه به عقب‌ماندگی‌های گذشته که کشور ما دارد، هر چه سرعت‌مان بیشتر باشد باز هم زیادی نیست. ما باید خیلی پیش برویم؛ از راههای میان‌بر استفاده کنیم؛ از شتاب فراوان بهره ببریم؛ ما باید در همه‌ی علوم تولید داشته باشیم	<i>doc13880227</i>
۲۱	جوشش از درون و حمایت از بیرون	تحول در علوم انسانی که به دلایل بسیار یک امر لازم و ضروری است، نیاز دارد به جوششی از درون و حمایتی از بیرون.	<i>doc13940413</i>
۲۲	موانع تولید علم	یقین بدانید یکی از چیزهایی که امروز مورد توجه سرویسهای اطلاعاتی است، این نکته است که بینند چگونه می‌توانند دانشجوی بیدار و دانشگاه آگاه ایرانی را از آن راهی که می‌تواند به اعتلای کشور بینجامد، منصرف کنند و مانعش بشوند	<i>doc13791209</i>
۲۳	مجریان تحول و تکامل در علوم انسانی	تحول و تکامل؛ هم فقه ما، هم جامعه‌شناسی ما، هم علوم انسانی ما، هم سیاست ما، هم روشهای گوناگون ما باید روزبه‌روز بهتر شود، متها به دست آدمهای خبره، به دست آدمهای وارد، به دست انسانهای اهل تعمق و کسانی که اهلیت ایجاد راههای نو را دارند؛ نیمه‌سواها و آدمهای ناوارد و مدعی نمیتوانند کاری انجام بدهند. به این باید توجه داشت؛ اینها همه یک صراطی است که چپ و راست دارد؛ از وسط جاده باید حرکت کرد	<i>doc13950413</i>
۲۴	تدوین مبنای علمی و فلسفی تحول علوم انسانی	به نظر بنده اساسی‌ترین کار هم این است که مبنای علمی و فلسفی تحول علوم انسانی باید تدوین بشود؛ این کار اساسی و کار اولی است که بایستی انجام بگیرد.	<i>doc13920919</i>
۲۵	نوآوری و نواندیشی عملی (اجتهاد علمی)	علوم انسانی، علوم اجتماعی، علوم سیاسی، علوم اقتصادی و مسائل گوناگونی که برای اداره‌ی یک جامعه و یک کشور به صورت علمی لازم است، به نوآوری و نواندیشی علمی - یعنی اجتهاد - احتیاج دارد.	<i>doc13791209</i>
۲۶	راهبردهای تحول در علوم انسانی	ما در زمینه‌ی علوم انسانی احتیاج به تحقیق و نوآوری داریم. مواد و مفاهیم اساسی‌ای هم که بر اساس آن می‌توان حقوق، اقتصاد، سیاست و سایر بخشهای اساسی علوم انسانی را شکل داد و تولید و فراوری کرد، به معنای حقیقی کلمه در فرهنگ غریقی و عمیق اسلامی ما وجود دارد که باید از آن استفاده کنیم.	<i>doc13820808</i>

۲۷	توجه به منشأ علوم انسانی	علوم انسانی، دو سه قرن است که در دنیا ابداع شده و اشخاصی روی آن فکر کرده‌اند، کار کرده‌اند، مسائلی را به وجود آورده‌اند؛ بعضی هم که [ابداع آنها] به قرن نمی‌رسد، چندین دهه است که دارند روی آن کار میکنند.	<i>doc13960301</i>
----	--------------------------	--	--------------------

۴،۲- جستجو برای یافتن مضامین

در این گام، تلاش شده است تا مضامین به‌دست‌آمده از گام قبلی، ذیل مضامین سازمان‌دهنده و فراگیر دسته‌بندی شوند. جدول زیر، نمایی از این تلاش را تصویر نموده است:

جدول شماره (۳) مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر فرمایشات حضرت آیت‌الله العظمی

خامنه‌ای (مدظله‌العالی) پیرامون تحول در علوم انسانی

مضمون اصلی	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه
تحول در علوم انسانی	تولید علم	تولید علوم انسانی بومی و صادر کردن آن
		معنای علم
		معنای تولید علم
		الزامات تولید علم
		لزوم سرعت بخشیدن به تولید علم
		موانع تولید علم
		تبدیل شدن تولید علم به گفتمان عمومی
	اقتباس علمی	مقلد نبودن
		نگاه متفاوت داشتن
		دانش غرب به‌منزله یک پدیده بی‌نظیر تاریخی
		علت عقب‌ماندگی: تنبلی‌ها و سوءسیاست‌ها
		مانع نداشتن اقتباس علمی
		تبدیل شدن علوم به وحی منزل و فرمول‌های
		تغییر نگرانی
		از خودیگانگی علمی
		انحراف دانش غرب
		نومیدی از تحرک و پیشرفت علمی
		مشکلات
		اقتباس
		علمی

متهی نشدن یادگیری به دانایی و آگاهی و قدرت تفکر خود ما عدم تمایل غربی‌ها به پیشرفت ما در علوم مختلف نمی‌تواند دائمی باشد گاهی علم دیگران درست به ما منتقل نمی‌شود گاهی آن بخش خویش را به ما نمی‌دهند گاهی نو و به‌روزشده‌اش را به ما نمی‌دهند			
تأثیرگذاری بر حوادث دنیا انحراف علوم انسانی منجر به انحراف همه تحرکات جامعه می‌شود علوم انسانی مقوله‌ی بسیار مهمی است علوم انسانی بر جهان‌بینی و نگرش نسبت به انسان و جهان تأثیر دارد علوم انسانی روح دانش است علوم انسانی هوای تنفسی است علوم انسانی صحیح و مفید و تربیت‌کننده‌ی صحیح انسان تحول در علوم انسانی هنوز به سرانجام مطلوب نرسیده است در زمینه‌ی علوم انسانی عقبیم پرداختن به جایگاه علوم انسانی در دانشگاه‌ها یک کار اساسی است علوم انسانی اسلامی لازم است علوم انسانی جهت دانش را مشخص می‌کند علوم انسانی روح دانش است کار کردن در زمینه علوم انسانی لزوم حرکت در علوم انسانی احتیاج به نظریه‌سازی تعداد بالای دانشجویان علوم انسانی سرعت بخشیدن به کارها	اهمیت تحول در علوم انسانی		

	وجود دانش‌های مسموم	
	نیاز به تحول بنیادین	
	ضرورت تحول	
	اعتقاد به پیشرفت، اعتقاد به تحول و تکامل و تعامل با محیط، پرهیز از انحراف‌ها و خطاها	
	پرهیز از شتاب‌زدگی، جبران عقب‌ماندگی	
	داشتن شجاعت علمی	
	اجتهاد در علوم انسانی	
	اصلاح پایه‌های معرفتی علوم انسانی غربی	
	ارتباط موثر با حوزه‌ها و علما	
	ایجاد تسلط اساسی بر تولیدات علمی دیگران	
	پیشرفت فکر لازمه پیشرفت علوم	
	جدا کردن ریشه‌ی غیردینی یا ضددینی از علوم انسانی وارداتی	
	اصلاح رویکرد مصرف‌کنندگی علم به تولید علم	
	جوشش از درون و حمایت از بیرون	
	جوشش از درون	
	حمایت از بیرون با:	
	۱- تبعیت دانشگاه و وزارت علوم از مصوبات شورای تحول	
	۲- عملیاتی کردن مصوبات شورای تحول	
	۳- دنبال کردن مصوبات شورای تحول توسط وزارت علوم	
	۴- حمایت نظام اسلامی	
	ایجاد احساس عزت نفس و مولد بودن و ایجاد فتوحات علمی	
	نوآوری و نواندیشی عملی (اجتهاد علمی)	
	نوآوری و ابتکار، شجاعت علمی، اعتماد به نفس شخصی و ملی و پرکاری	
	توجه به منشأ علوم انسانی	
	مجریان تحول در علوم انسانی	ایجابی
	آدمهای خبره، آدمهای وارد، انسانهای اهل تعمق، کسانی که اهلیت ایجاد راه‌های نو را دارند	

اساتید مومن و معتقد به اسلام		
اساتید دانشگاه		
پژوهندگان		
دانشجویان		
حوزه‌های علمیه و علمای دین		
شورای عالی انقلاب فرهنگی		
صاحب‌نظران، صاحبان فکر و اندیشه		
فرزانگان و انسان‌های دانشمند		
آدم‌های ناوارد و مدعی و نیمه سوادها		
سلبی	راهبردهای تحول در علوم انسانی	
آزاداندیشی		
مناظره‌های قانونمند و توأم با امکان داوری و نظریه‌پردازی		
تحقیق و نوآوری		
در پیش گرفتن مسیر مشخص ایرانی اسلامی		
تلاش و مجاهدت جانانه و پیگیر		
در دانشگاه: درس خواندن، تحقیق کردن و نظریه‌پردازی		
غلط و خطرناک بودن الگو گرفتن بی‌قید و شرط از نظریه‌پردازان غربی		
گرفتن دانش، افزودن به آن و برملا کردن نقاط غلط آن		
پایه‌ریزی علوم انسانی بر تفکر اسلامی و جهان‌بینی اسلامی		
تدوین مبنای علمی و فلسفی تحول علوم انسانی		
تعمیق شناخت معارف دینی و مبانی انقلاب اسلامی		
تقویت جایگاه و منزلت علوم انسانی		
جذب افراد مستعد و با انگیزه		
اصلاح و بازنگری در متون، برنامه‌ها و روش‌های آموزشی		
ارتقاء کمی و کیفی مراکز و فعالیت‌های پژوهشی مربوط به علوم انسان		
این امور (تحول در علوم انسانی) جدی‌تر گرفته شود		
طرح تحول علوم انسانی بازنگری شود		
متصل کردن منشأ قرآنی، دینی و وحیانی به علوم انسانی		

۵- یافته‌های پژوهش

در پاسخ به سؤال اصلی مقاله که «تحول در علوم انسانی از منظر حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) چه ابعاد و شاخصه‌هایی دارد؟» براساس تحلیل صورت گرفته پیرامون فرمایشات معظم‌له، ابعاد اصلی و مولفه‌های بنیادین تحول در علوم انسانی از منظر ایشان بدین شرح شناسایی شد: «اهداف»، «اهمیت»، «الزامات»، «مجریان» و «راهبردها» که در ادامه توضیحاتی پیرامون هر یک از این ابعاد و شاخصه‌ها به شرح ذیل ارائه می‌شود:

۵.۱- اهداف تحول در علوم انسانی

هدف از تحول در علوم انسانی از منظر حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) همانگونه که در چارچوب نظری نیز بیان شد، همانا تقویت نقاط قوت و برطرف کردن نقاط ضعف است. براین اساس، با توجه به آنکه علوم انسانی متعارف به‌عنوان محصول فکر و اندیشه عصر روشنگری بر پایه تعاریف و نگرش‌های مادی و زمینی از رابطه انسان و جهان ساختاربندی شده است و به تعالیم الهی و اسلامی بی‌اعتقاد است، رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) بر تولید علم بومی و پرهیز از تقلید و مصرف‌کنندگی به‌عنوان اهداف تحول در علوم انسانی یاد کرده‌اند. بدین منظور، ایشان ضمن اشاره به تجربه ناموفق حکومت طاغوت در اقتباس علمی از غرب بر جرأت نوآوری، اتخاذ نگاه متفاوت و لزوم سرعت بخشیدن به تولید علم تأکید می‌کنند. البته، ایشان عدم تقلید از غرب در این علوم را به‌منزله عدم اقتباس و طرد کامل این علوم ندانسته و از دانش غرب به‌منزله یک پدیده بی‌نظیر تاریخی یاد می‌کنند. متنها، این اقتباس نمی‌بایستی منجر به تبدیل شدن این علوم به وحی منزل و فرمول‌های تغییر نکردنی، از خودبیگانگی علمی، نومیدی از تحرک و پیشرفت علمی و نظایر آن شود. توجه به این نکته نیز اهمیت دارد که در این اقتباس نمی‌بایست از انحراف دانش غرب به دلیل نگرش‌های مادی، عدم تمایل غربی‌ها به ارائه دانش‌های کارآمد و به‌روز و نیز، عدم تمایل ایشان به پیشرفت دیگر کشورها غفلت کرده و از منتهی نشدن این یادگیری به دانایی، آگاهی و قدرت تفکر ملی صرف نظر کرد.

به اعتقاد رهبر حکیم و فرزانه انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی)، علت عقب‌ماندگی ایران از قافله علم و دانش به تبلی‌ها و سوءسیاست‌ها بازگشته و ایشان ضمن تحذیر از نومیدی از تحرک و پیشرفت علمی، یکی از راهکارهای فائق آمدن بر این عقب‌ماندگی، تبدیل شدن علم به گفتمان عمومی

می‌دانند که در سطور نخست چارچوب نظری پیرامون چرایی و اهمیت توجه ایشان به افکار عمومی سخن گفته شد.

۵،۲- اهمیت تحول در علوم انسانی

تحول در علوم انسانی در منظومه فکری حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) از جهات مختلفی اهمیت می‌یابد؛ یکی از دلایل آن به اهمیت علوم انسانی بازمی‌گردد؛ بدین معنا، یاد کردن از علوم انسانی به عنوان روح دانش و هوای تنفس که جهت دانش را مشخص کرده و به دلیل تأثیر بر جهان‌بینی و نگرش‌ها، نقشی محوری را در تربیت انسان دارد، بیانگر این دلایل است. همچنین، تأثیرگذاری این علوم بر حوادث دنیا و اشاعه انحراف از این علوم به تمامی تحرکات جامعه از دیگر نکاتی است که در این رابطه می‌توان مورد توجه قرار داد. عقب‌ماندگی ایران در این علوم و به سرانجام مطلوب نرسیدن آن از دیگر مسائلی است که اهمیت تحول در علوم انسانی را بیش‌ازپیش روشن ساخته است. شایان ذکر است که در حال حاضر، علوم انسانی تحت تأثیر دانش‌های مسموم قرار داشته و همین تأثیرپذیری نیز، نظریه‌سازی و تحول بنیادین در اینگونه علوم را ضروری ساخته است.

علاوه بر اهمیت علوم انسانی، تعداد بالای دانش‌پژوهان کشور در این علوم نیز از دیگر دلایلی است که سبب شده است تا تحول در علوم انسانی مورد توجه رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) باشد.

۵،۳- الزامات تحول در علوم انسانی

الزامات تحول در علوم انسانی از منظر حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) واجد شاخصه‌های گوناگونی است که می‌توان به آنها به صورت فهرست‌وار به شرح ذیل اشاره کرد:

- اعتقاد به پیشرفت، تحول، تکامل و تعامل با محیط؛
- پرهیز از انحراف‌ها و خطاها؛
- پرهیز از شتاب‌زدگی؛
- برخورداری از شجاعت علمی، اعتماد به نفس شخصی و ملی، و پُرکاری؛
- ارتباط موثر با حوزه‌ها و علماء؛
- ایجاد تسلط اساسی بر تولیدات علمی دیگران؛
- پیشرفت فکری به عنوان لازمه پیشرفت علوم؛
- جدا کردن ریشه‌ی غیردینی یا ضددینی از علوم انسانی وارداتی؛
- اصلاح رویکرد مصرف‌کنندگی علم به تولید علم؛

- جوشش از درون و حمایت از بیرون؛ برخی از نمودهای این جوشش و حمایت به شرح زیر است:

- ✓ تبعیت دانشگاه و وزارت علوم از مصوبات شورای تحول؛
- ✓ عملیاتی کردن مصوبات شورای تحول؛
- ✓ دنبال کردن مصوبات شورای تحول توسط وزارت علوم؛
- ✓ حمایت نظام اسلامی.

- ایجاد احساس عزت نفس، مولد بودن و ایجاد فتوحات علمی؛
- نوآوری و نواندیشی عملی (اجتهاد علمی)؛
- توجه به منشأ علوم انسانی.

۵،۴- مجریان تحول در علوم انسانی

تحول در علوم انسانی برای اجراء نیازمند مجریانی است که حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در فرمایشات گوناگونی که داشته‌اند، از اساتید دانشگاه، دانشجویان، پژوهندگان، علمای دین، اساتید حوزه‌های علمیه، صاحب‌نظران، صاحبان فکر و اندیشه، فرزندان و انسان‌های دانشمند بدین منظور نام می‌برند.

نگاهی به طیف متنوع افرادی که برای تحول در علوم انسانی مورد توجه رهبری معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) قرار گرفته است، گویای آن می‌باشد که ایشان مخاطب تحول در این حوزه را منحصر در مجریان دولتی ندانسته و همه افراد خُبره، وارد، اهل تعمق و کسانی که اهلیت ایجاد راه‌های نو را دارند، مخاطب فرمایشات خویش در این رابطه قرار داده‌اند.

البته، شایان ذکر است که این افراد می‌بایست واجد ویژگی‌هایی باشند که از جمله مهم‌ترین این ویژگی‌ها از نظر معظم‌له، ایمان و اعتقاد به اسلام است.

۵،۵- راهبردهای تحول در علوم انسانی

برای تحول در علوم انسانی راهبردهای گوناگونی را می‌توان پیشنهاد نمود؛ در همین رابطه، رهبر حکیم و فرزانه انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) به راهبردهای مختلفی اشاره نموده‌اند که از جمله مهم‌ترین آنها می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- در پیش گرفتن مسیر مشخص ایرانی اسلامی

حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای^(مدظله‌العالی) با پرهیز دادن از الگو گرفتن بی‌قید و شرط از نظریه‌پردازان غربی، یکی از راهبردهای جدی برای تحول در علوم انسانی را توجه به جهت و مسیر تحول برمی‌شمارند. بدین معنا، اگرچه تحول در ذات خود به معنای دگرگونی است اما همانگونه که پیش‌تر - در چارچوب نظری - بیان شد، گاه دشمنان تحول نیز در صدد دگرگونی و تحول جامعه در مسیر اهداف و نیات خود هستند که دقیقاً در نقطه مقابل تحول حقیقی ملت است. به همین دلیل، توجه دائمی به جهت و مسیر تحول که همانا پایه‌ریزی علوم انسانی بر مبنای تفکر اسلامی و جهان‌بینی اسلامی، راهبردی مهم برای نیل به تحول حقیقی در علوم انسانی است که همواره می‌بایست مدنظر مجریان این تحول باشد. در این رابطه، تعمیق شناخت معارف دینی و مبانی انقلاب اسلامی از اهمیت به‌سزایی برخوردار است.

- ایجاد کرسی‌های نقد، آزاداندیشی، مناظره و نظریه‌پردازی

۱۳ بهمن ماه ۱۳۸۱ هجری شمسی، جمعی از دانش‌آموختگان و پژوهشگران حوزه‌های علمیه در نامه‌ای به حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای^(مدظله‌العالی) با اشاره به فرمایشات چندی پیش ایشان در دیدار با اعضاء محترم انجمن قلم (۱۳۸۱/۱۱/۰۸) که در آن، رهبری مخاطبان را به نهضت علمی و آزاداندیشی دعوت کرده بودند، از این فراخوان به عنوان نقطه عطفی در حیات انقلاب یاد کردند که می‌تواند تحولی حقیقی را در حوزه و دانشگاه رقم زند. براین اساس، از ایشان درخواست کرده بودند که با راهنمایی و مساعدت خویش زمینه را برای بسیج عمومی و حمایت نهادینه از سوی تصمیم‌گیران فرهنگی و متصدیان محترم حوزه و دانشگاه در جهت ایجاد کرسی‌های آزاد علمی فراهم نمایند. رهبر حکیم انقلاب اسلامی^(مدظله‌العالی) نیز در پاسخ (۱۳۸۱/۱۱/۱۶) ضمن موافقت با همه مضمون نامه ایشان و موافقت با تولید نظریه و فکر به یک ارزش عمومی، از هر سه روش پیشنهادی ایشان یعنی تشکیل (۱) کرسی‌های نظریه‌پردازی (۲) کرسی‌های پاسخ به سؤالات و شبهات و (۳) کرسی‌های نقد و مناظره به عنوان روش‌های عملی و معقول در این زمینه حمایت کردند.

- طراحی، تدوین و اجرای برنامه‌های تحولی

یکی از راهبردهای مهم برای تحول در علوم انسانی، طراحی و اجرای یک برنامه تحولی و روزآمدسازی دائمی آن است. از ضروریات این برنامه، تدوین مبنای علمی و فلسفی آن بر مبنای

معارف اسلام و انقلاب اسلامی است و از دیگر مختصات آن، تلاش برای متصل کردن منشأ قرآنی، دینی و وحیانی به علوم انسانی است.

- تلاش و مجاهدت جانانه و پیگیر

اگرچه طراحی و اجرای یک برنامه تحولی از جمله راهبردهای مهم برای نیل به تحول در علوم انسانی است اما صرف تدوین این برنامه کافی نبوده و برای اجرای صحیح و کامل آن نیازمند مجریانی با روحیه تلاش و مجاهدت جانانه و پیگیر هستیم. به همین منظور، جذب افراد مستعد و با انگیزه اهمیت می‌یابد.

شایان ذکر است که علاوه بر راهبردهای فوق‌الاشاره به راهبردهای دیگری نیز می‌توان اشاره کرد که از آن جمله ارتقاء کمی و کیفی مراکز و فعالیت‌های پژوهشی، تقویت جایگاه و منزلت علوم انسانی، اصلاح و بازنگری در متون، برنامه‌ها و روش‌های آموزشی و نظایر آن است.

نتیجه‌گیری

هدف‌های بزرگ محتاج کارهای بزرگ است و برای انجام کارهای بزرگ، نیازمند کارهای تحولی هستیم. انقلاب شکوهمند اسلامی ایران، بزرگترین تحولی بود که بنیانگذار فقید این انقلاب - امام خمینی (ره) - در سطح ملی پدید آورد و توانست به یک روند انحطاط تاریخی طولانی پایان داده و کشور را از شر رژیم ننگین سلطنت استبدادی و وابسته به بیگانگان پهلوی نجات داده و آن را به حکومت مردمی و مستقل جمهوری اسلامی تبدیل نمایند که عنصر اراده‌ی ملی - که جان‌مایه پیشرفت همه‌جانبه و حقیقی است - را در کانون مدیریت کشور وارد نمود. نهضت بزرگ دینی که با شکستن چارچوب‌ها، کهنگی کلیشه‌ها را به رُخ دنیا کشیده و دین‌دولت را در کنار هم مطرح کرد.

طبیعی بود که چنین انقلاب بزرگی نمی‌تواند نسبت به علوم انسانی متعارف که به‌عنوان محصول فکر و اندیشه عصر روشنگری بر پایه تعاریف و نگرش‌های مادی و زمینی از رابطه انسان با جهان ساختاربندی و با حفظ این ویژگی‌ها به ایران وارد شده بود، بی‌تفاوت باشد. بنابراین، یکی از مهم‌ترین موضوعاتی که در این رابطه مطرح شد، تحول در علوم انسانی متعارف بود که رهبر حکیم و فرزانه انقلاب اسلامی - حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) - پرچمدار آن به شمار می‌رود.

براین اساس، پژوهش حاضر درصدد برآمد تا با رجوع به بیانات و فرمایشات رهبر حکیم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) روایتی دست‌اول را از مراد و منظور ایشان از تحول در علوم انسانی ارائه

نموده، مولفه‌ها و شاخصه‌های این تحول را از منظر ایشان مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد. بدین منظور، ۳۳ متن از پایگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر ایشان در موضوع پژوهش حاضر انتخاب و براساس روش تحلیل مضمون و در چارچوب نرم‌افزار *MAXQDA* مبنای تحلیل قرار گرفت. نتیجه آنکه، تحول در علوم انسانی از منظر حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در پنج مولفه زیر طبقه‌بندی می‌شود که شرح شاخصه‌های هر یک از آنها در یافته‌های پژوهش مورد بحث و بررسی قرار گرفت:

منابع

- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۴۰۲/۰۱/۰۱). بیانات در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی. برگرفته از پایگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به نشانی: <https://khl.ink/f/52275>
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۴۰۱/۱۰/۰۲). بیانات در دیدار مردم «کرمان» و «خوزستان». برگرفته از پایگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به نشانی: <https://khl.ink/f/54696>
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۴۰۲/۰۴/۰۴). بیانات در دیدار خانواده‌های شهدا. برگرفته از پایگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به نشانی: <https://khl.ink/f/53203>
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۴۰۲/۰۴/۰۶). بیانات در دیدار رئیس و مسئولان قوه قضائیه. برگرفته از پایگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به نشانی: <https://khl.ink/f/53222>
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۴۰۱/۰۴/۰۷). بیانات در دیدار رئیس و مسئولان قوه قضائیه. برگرفته از پایگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به نشانی: <https://khl.ink/f/50545>
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۴۰۲/۰۲/۱۲). بیانات در دیدار معلمان. برگرفته از پایگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به نشانی: <https://khl.ink/f/52723>
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۴۰۲/۰۳/۱۴). بیانات در مراسم سی و چهارمین سالگرد ارتحال حضرت امام خمینی (ره). برگرفته از پایگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به نشانی: <https://khl.ink/f/53057>
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۴۰۱/۱۰/۱۹). بیانات در دیدار مردم قم. برگرفته از پایگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به نشانی: <https://khl.ink/f/51707>
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۴۰۲/۰۶/۲۰). بیانات در دیدار هزاران نفر از مردم «سیستان و بلوچستان» و «خراسان جنوبی». برگرفته از پایگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به نشانی: <https://khl.ink/f/53820>
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۴۰۱/۰۲/۲۱). بیانات در دیدار معلمان. برگرفته از پایگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به نشانی: <https://khl.ink/f/50226>
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۴۰۱/۱۰/۲۲). بیانات در دیدار مداحان اهل بیت علیهم‌السلام. برگرفته از پایگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به نشانی: <https://khl.ink/f/51746>

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۴۰۲/۰۱/۲۷). بیانات در دیدار جمعی از فرماندهان ارشد نیروهای مسلح. برگرفته از پایگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به

نشانی: <https://khl.ink/f/52531>

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۴۰۲/۰۱/۲۹). بیانات در دیدار رمضان‌ی دانشجویان. برگرفته از پایگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به نشانی: <https://khl.ink/f/52554>

خسروپناه، عبدالحسین (۱۳۹۴). علوم انسانی: چیستی، ساحت‌ها و فرایندهای تحول در آن. تحقیقات بنیادین علوم انسانی. ۱(۱)، ۷-۳۳.

رودگر، محمدجواد (۱۳۸۹). از تحول تا تولید علوم انسانی اسلامی. کتاب نقد. ۱۲ (۵۶-۵۵)، ۵-۱۲. عابدی جعفری، حسن؛ تسلیمی، محمدسعید؛ فقیهی، ابوالحسن و محمد شیخ‌زاده (۱۳۹۰). تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی. اندیشه مدیریت راهبردی. ۵ (۲)، ۱۵۱-۱۹۸.

موسوی، سیدهادی (۱۳۹۷). کنکاش در چیستی و اجزای ذاتی مفهوم تحول در علوم انسانی از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی). تحقیقات بنیادین علوم انسانی. ۳ (۱۲)، ۱۱۷-۱۴۰.